

Вячеслав Борисов

доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України,
радник при дирекції Науково-дослідного інституту
вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України
(Харків, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0291-9347>
borisov.v.i.1943@gmail.com

DOI: 10.33498/opus-2025-11-027

УДК 343.611(477)(012)

ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ ВІД КРИМІНАЛЬНО ПРОТИПРАВНИХ ПОСЯГАНЬ У ПРАЦЯХ АКАДЕМІКА ВОЛОДИМИРА СТАШИСА

Анотація. Академік Володимир Сташис протягом свого творчого шляху послідовно досліджував питання кримінальної відповідальності за злочини проти життя людини. Його науковий доробок у цій царині має виняткове значення для теорії кримінального права, удосконалення кримінального законодавства та практики його застосування.

З огляду на зазначене метою статті є аналіз внеску вченого в розроблення концептуального бачення кримінальних правопорушень цієї категорії, простеження етапів становлення його наукових ідей та їхнього впливу на формування відповідних положень законодавства про кримінальну відповідальність.

У дослідженні продемонстровано еволюцію наукових інтересів В. Сташиса: від зосередження на проблематиці господарських злочинів під час підготовки і захисту кандидатської дисертації до формування ґрунтовного підходу щодо оцінки посягань на життя людини внаслідок роботи над проектом Кримінального кодексу (КК) УРСР 1960 р. та подальшого коментування ним відповідних положень кримінального закону.

Простежено зв'язок напрацювань дослідника щодо умисних вбивств за обставин, які обтяжують відповідальність, та їх караності з його участю у складі державної комісії, що працювала над проектом КК УРСР 1960 р. та робочої групи Кабінету Міністрів України, яка підготувала проект чинного КК України, ухваленого 2001 р. Особливу увагу приділено формуванню його позиції на скасування смертної кари як виняткової міри покарання. Окремо наголошено, що на трансформацію сучасного уявлення про смертну кару істотно вплинуло два ключових фактори: ініціатива вітчизняної наукової спільноти і позиція європейського кримінального права, закладена в низці регіональних міжнародно-правових актів.

Зроблено висновок, що активна творча діяльність В. Сташиса стала основою для вироблення методології дослідження злочинів проти особи, а також формування концепції вчення про них, що, зі свого боку, зумовило провідне місце відповідних норм у тексті чинного КК України.

Ключові слова: кримінальне право; кримінальна відповідальність; Володимир Сташис; злочини проти життя; умисне вбивство; смертна кара.

Творча спадщина академіка Національної академії правових наук України Володимира Володимировича Сташиса охоплює широке коло проблем кримінального права як із Загальної, так і Особливої його частин, розв'язання яких суттєво збагатили вітчизняну кримінально-правову науку, чин-

© Вячеслав Борисов, 2025

не кримінальне законодавство та практику його застосування¹. Серед різнобічних напрямів наукової творчості (наукових розвідок) вагоме місце посіли дослідження вченого з питань кримінальної відповідальності за злочини проти життя людини². Варто зазначити, що дослідження питань з цієї проблематики не одразу стало центром творчої уваги В. Сташиса, оскільки на початку наукового шляху він надав перевагу вирішенню питань, пов'язаних зі злочинами у сфері господарської діяльності. Першим потужним кроком з цього напрямку наукових досліджень був блискучий захист ним у 1954 р. кандидатської дисертації “Боротьба зі спекуляцією за радянським кримінальним правом”³. Можливо, ця обставина, у сукупності із іншими, не менш вагомими, зумовила призначення його вже через два роки завідувачем кафедри кримінального права Харківського юридичного інституту (тепер – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого)⁴. Послідовні напрацювання з питань відповідальності за злочини у сфері господарської діяльності, як-от статті, монографії, коментарі, відповідні розділи у підручниках і навчальних посібниках, доповіді на конференціях, пропозиції, адресовані законодавцю, залучення до цієї проблематики своїх учнів – усе це показники потужної наукової школи академіка В. Сташиса, відомої як в Україні, так і за межами нашої держави⁵. Найбільш помітно розвинув ідеї свого вчителя В. Тацій у докторській дисертації “Проблеми відповідальності за господарські злочини: об’єкт та система” (1984 р.)⁶.

Щодо злочинів проти життя людини, то перші прояви поглибленого інтересу В. Сташиса до цієї проблематики, як уявляється, були пов'язані з залученням його як члена державної комісії до роботи над проектом Кримінального кодексу (далі – КК) Української РСР⁷, що був прийнятий 28 грудня 1960 р.⁸ У своїх спогадах у колі розробників уже чинного КК України 2001 р.⁹ науковець розповідав про доволі жваві дискусії, що точилися навколо формування нормативних визначень умисних вбивств, акцентуючи при цьому увагу на умисних вбивствах за обставин, які обтяжують покарання¹⁰. Дійсно, порівняння тексту норми ст. 138 (артикулу – за редакції перших видань КК УСРР 1927 р.) з визначеннями умисних вбивств за обтяжуючих обставин, що були надані в ст. 93 КК УРСР 1960 р., показує, що підстав для критичного

¹ В Борисов, В Тютюгін, Л Демидова (упоряд), *Володимир Володимирович Сташис. До 85-річчя від дня народження та 60-річчя науково-педагогічної і громадської діяльності* (Право 2010) 9.

² В Борисов, ‘Розв’язання питань відповідальності за злочини проти особи в працях академіка В. В. Сташиса’, в Пономаренко Ю (гол ред), *Творча спадщина професора В. В. Сташиса в сучасному науковому дискурсі: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 100-річчю від дня народж. проф. В. В. Сташиса, що відбулася 10 лип. 2025 р.* (Право 2025) 40.

³ В Сташис, ‘Борьба со спекуляцией по советскому уголовному праву’ (дис канд юрид наук, 1954) 357.

⁴ Борисов, Тютюгін, Демидова (н 1) 6–17.

⁵ Борисов (н 2) 40.

⁶ Борисов, Тютюгін, Демидова (н 1) 16–7.

⁷ Борисов, Тютюгін, Демидова (н 1) 19.

⁸ Кримінальний кодекс Української РСР від 28.12.1960. Відомості Верховної Ради. 1961. № 2. Ст. 14.

⁹ Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>> (дата звернення 27.11.2025).

¹⁰ Борисов (н 2) 41.

сприйняття положень ст. 138 КК УСРР 1927 р.¹¹ було достатньо. Так, п. “а” цієї статті, серед обставин, що обтяжували відповідальність, містив у край невизначену за обсягом змісту вказівку “та інших низьких мотивів”. Коментуючи цю обставину, викладач кафедри кримінального права Харківського юридичного інституту Л. Сугачов іронічно зауважував, що важко уявити умисне вбивство, вчинене не із низьких мотивів¹². Цю обставину, а також убивство з ревнощів, особою, на обов’язку якої лежить особливе піклування про убитого, та вчинене з використанням безпорадного стану убитого, розробники проекту КК УСРР 1960 р. не визнали такими, що повинні обтяжувати відповідальність за нормою ст. 93 КК УСРР 1960 р. Своєю чергою до вичерпного переліку достатньо чітко визначених обставин, які обтяжують відповідальність, розробники проекту додали: вбивство з хуліганських мотивів; вбивство, вчинене у зв’язку з виконанням потерпілим службового або громадського обов’язку; вбивство двох або більше осіб; вбивство, поєднане зі згвалтуванням; вбивство, вчинене особливо небезпечним рецидивістом. Зазначені обставини, за винятком вбивства, вчиненого особливо небезпечним рецидивістом, витримали перевірку часом та були надалі включені до ч. 2 ст. 115 чинного КК України 2001 р.¹³

Складні почуття, у контексті дотримання принципів пропорційності та справедливості, повинна була викликати у розробників проекту КК УСРР 1960 р. й санкція норми ст. 138 КК УСРР 1927 р., якою передбачалося покарання за вбивство за обтяжуючих обставин у виді позбавлення волі на строк до десяти років. Таке рішення законодавця того часу чітко відображало панівну в суспільстві офіційну ідеологію стосовно ставлення влади до найважливіших особистих інтересів окремої людини. На тлі масових репресій, що потрясли впродовж кількох десятиліть радянське суспільство, життя окремої людини не виглядало для державних можновладців якоюсь винятковою соціальною цінністю, а отже, і караність на законодавчому рівні за протиправне позбавлення іншої людини життя передбачалась для вбивць порівняно не тяжким засобом протидії цьому антилюдському явищу¹⁴.

В умовах зростання в СРСР у роки після Другої світової війни насильницької злочинності та засудження на офіційному рівні державної політики “культу особи” було ухвалене рішення кардинально змінити підходи до охорони життя людини та караності умисних вбивств. Так, санкцією ст. 93 КК 1960 р. “Умисне вбивство при обтяжуючих обставинах” було передбачено покарання ‘позбавленням волі на строк від восьми до п’ятнадцяти років з засланням на строк до п’яти років чи без такого або смертною карою, з кон-

¹¹ Кримінальний кодекс УСРР, затв. 8.06.1927 р. З.У.УСРР. 1927. № 26–27. ст. 131.

¹² Л. Сугачев, ‘О преступлениях против жизни по новому Уголовному кодексу УССР’ [1962] 16 Ученые записки Харьковского юридического института, кафедра уголовного права и процесса, кафедра криминалистики 13.

¹³ Борисов (н 2) 41.

¹⁴ Борисов (н 2) 42.

фіскацією, крім того, майна у випадках, передбачених пунктом “а” (з корисливих мотивів. – *Авт.*) цієї статті¹⁵.

Варто зазначити, що таке рішення розробників Кримінального кодексу 1960 р. значною мірою було зумовлено змінами у ст. 138 КК УРСР, більшість яких були здійснені законодавцем фактично напередодні прийняття нового КК¹⁶. 28 липня 1959 р. до ст. 138 КК УРСР були внесені такі зміни: із ч. 1 до ч. 2 було перенесено вбивство, вчинене військовослужбовцем за особливо обтяжуючих обставин, з абсолютно визначеною мірою покарання – розстрілом (це положення було уведено до ч. 1 ст. 138 КК УРСР ще 22 лютого 1944 р.). Сама ж ч. 1 цієї статті була доповнена такими обставинами, що обтяжували відповідальність: п. “а” – “при розбійному нападі, з хуліганських або інших низьких спонукань”; п. “в” – “при згвалтуванні”; п. “г” – “групою осіб”; п. “д” – “повторно або одночасно вбивство декількох осіб”. Покарання за ці види вбивств передбачались у вигляді позбавлення волі від 7 до 15 років або смертною карою¹⁷.

Тут саме доречно звернутися до поглядів В. Сташиса на смертну кару як вид виняткової міри покарання. У часи проголошення незалежності України та обрання курсу європейської інтеграції в середовищі науковців-правників точилися дискусії щодо необхідності відмови від смертної кари як виду покарання. Так, у 1993 р. член робочої групи Кабінету Міністрів України з підготовки проєкту Кримінального кодексу України Є. Фесенко у листі до керівників групи В. Дацюка і В. Тація виклав міркування щодо відмови від смертної кари як виду кримінального покарання¹⁸. У 1994 р. на семінарі завідувачів кафедр кримінального права країн пострадянського простору, що відбувся в Абрау-Дюрсо, були висловлені, на достатньо представницькому науковому рівні, обґрунтовані судження щодо важливості відмови від смертної кари для подальшого розвитку суспільства. Розмірковуючи над вирішенням цього питання в проєкті нового КК України (що був ухвалений 2001 р.), В. Сташис, як провідний розробник цього нормативно-правового акта, зажадав можливим у 1996 р. звернутися на засіданні кафедри кримінального права (на той час – Національної юридичної академії імені Ярослава Мудрого) з питанням щодо позиції членів кафедри щодо цього. Переважною більшістю кафедри висловилися за відмову від смертної кари як виду кримінального покарання¹⁹. Така позиція була відтворена в чергово-

¹⁵ Кримінальний кодекс Української РСР від 28.12.1960 (н 8).

¹⁶ Про внесення змін у статті 138, 139 і частину третю статті 70 Кримінального кодексу Української РСР: Указ Президії Верхов. Ради УРСР від 28.07.1959. Відомості Верховної Ради України УРСР. 1959. № 22. Ст. 128.

¹⁷ Микола Короленко, ‘Кваліфікація і класифікація умисних вбивств при обтяжуючих обставинах’ (дис канд юрид наук, 2002) 14.

¹⁸ Матеріали проєкту Кримінального кодексу України 2001 року. Книга 1 (Архів Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, Харків) 103.

¹⁹ Борисов (н 2) 43.

му варіанті проекту КК, який саме узгоджували з Конституцією України²⁰. Розробники проекту запропонували замінити смертну кару як вид покарання на довічне позбавлення волі. При цьому було зауважено, що довічне ув'язнення не може бути застосовано до осіб, які вчинили злочин у віці до 18 років; до жінок, а також до чоловіків віком понад 65 років. За довічного ув'язнення передбачалась можливість умовно-дострокового звільнення після відбуття 25 років позбавлення. Водночас автори не стали повністю відмовлятися від смертної кари, зазначивши, що в умовах воєнного стану спеціальним законом може бути передбачено застосування покарання у виді смертної кари²¹.

Варто зазначити, що з перших років незалежності України національне право, у тому числі й кримінальне, стало зазнавати відчутного впливу міжнародного права, переважно європейського (European criminal law). Як на той час, так і натеper головним індикатором такого впливу є проактивність європейських регіональних міжнародних організацій – Ради Європи, у роботі якої бере участь абсолютна більшість держав Європи²², з-поміж них – й Україна, та Європейського Союзу, до членства в якому прагне наша держава. Серед регіональних нормативних приписів, дотичних до смертної кари, ключове місце посідають Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., ст. 2 (п. 1) якої допускала покарання у виді смертної кари (ратифікована Україною Законом № 475/97-ВР від 17.07.1997²³), та Протоколи до неї: № 6, ст. 2 якого було обмежено застосування смертної кари станом війни (набув чинності 01.03.1985, ратифікований Україною Законом № 1484ІІІ від 22.02.2000²⁴) та № 13, ст. 1 якого була заборонена смертна кара (ухвалений 03.05.2002 та набув чинності 01.07.2003, Україною цей Протокол було ратифіковано Законом № 318-ІV від 28.11.2002²⁵, набув у нашій країні чинності 13.03.2006). Тож протягом другої половини ХХ ст. міжнародне європейське кримінальне право докорінно змінило погляд на смертну кару як вид кримінального покарання.

На час, коли розробники проекту нового КК України ухвалили рішення щодо включення до системи кримінальних покарань довічного позбавлення волі та можливого застосування смертної кари лише в умовах воєнного

²⁰ Конституція України від 28 червня 1996 р. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>> (дата звернення 27.11.2025).

²¹ В Борисов, 'Кримінальний кодекс України 2001 року: хроніки підготовки та прийняття' [2022] 2(18) Вісник Асоціації кримінального права України 28 <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2022.18.267491>.

²² Костянтин Задоя, *Основи європейського кримінального права* (Фенікс 2024) 15.

²³ Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17.07.1997 № 475/97-ВР <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-вр#Text>> (дата звернення 27.11.2025).

²⁴ Про ратифікацію Протоколу № 6 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари: Закон України від 22.02.2000 № 1484-ІІІ <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1484-14#Text>> (дата звернення 27.11.2025).

²⁵ Про ратифікацію Протоколу № 13 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари за будь-яких обставин: Закон України від 28.11.2002 № 318-ІV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/318-15#Text>> (дата звернення 27.11.2025).

стану, Україна ще не ратифікувала ані Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., ані Протокол № 6 до неї. Незважаючи на відсутність формальних підстав, у 1997 р. до проєкту КК були введені положення щодо обмеженого застосування смертної кари відповідно до приписів Протоколу № 6.

29 грудня 1999 р. Конституційний Суд України своїм Рішенням № 11рп/99 у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України визнав положення ст. 24 Загальної частини та положення санкцій статей Особливої частини КК України 1960 р. такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними)²⁶. Тим самим було введено заборону на призначення смертної кари та виконання вироків, що передбачали цей вид покарання. Фактично цим була заблокована можливість відновлення в Україні смертної кари як виду покарання, навіть в умовах воєнного стану. І хоча такий стан в Україні настав з 24 лютого 2022 р. і продовжується дотепер, однак на загальнонаціональному рівні це питання не стало предметом публічного обговорення²⁷. Певним чином таке “мовчання” обумовлено й приписами імперативного характеру Протоколу № 13 щодо смертної кари: ‘Смертна кара скасовується. Жодна людина не може бути засуджена до такого покарання або страчена’²⁸, які після ратифікації цього Протоколу у 2002 р. згідно з ч. 1 ст. 9 Конституції України стали складовою національного законодавства.

22 лютого 2000 р. Верховна Рада України ухвалила Закон України “Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудового кодексів України” № 1483-III, яким була скасована ст. 24 КК “Найвища міра покарання – смертна кара” та введена ст. 25² КК “Довічне позбавлення волі”. У ч. 1 цієї статті зазначалося: ‘Довічне позбавлення волі встановлюється за вчинення особливо тяжкого злочину і застосовується у випадках, спеціально передбачених цим Кодексом, якщо суд не вважає за можливе застосувати позбавлення волі на певний строк’, за ч. 2 були передбачені обмеження в застосуванні цього виду покарання: ‘Довічне позбавлення волі не застосовується до осіб, які вчинили злочини у віці до 18 років, до осіб у віці понад 65 років, а також до жінок, що були в стані вагітності під час вчинення злочину або на момент винесення вироку’²⁹. Майже у такій самій редакції ця норма була відтворена у ст. 64 КК 2001 р. Як бачимо, законодавець, формуючи норму ст. 25² КК 1960 р., а потім – ст. 64 КК 2001 р., взяв за основу положення, запропоновані у 1997 р. авторами проєкту КК

²⁶ Рішення Конституційного Суду України від 29.12.1999 № 11-рп/99 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-99#Text>> (дата звернення 27.11.2025).

²⁷ Борисов (н 2) 43.

²⁸ Протокол № 13 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари за всіх обставин <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_180#Text> (дата звернення 27.11.2025).

²⁹ Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудового кодексів України: Закон України від 22.02.2000 № 1483-III <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1483-14/ed20000222#Text>> (дата звернення 27.11.2025).

щодо довічного позбавлення волі та обмежень у застосуванні цього виду покарання, за винятком обмежень для всіх жінок, залишивши їх лише для вагітних жінок.

Те, що В. Сташис поглиблено зацікавився науковою проблематикою злочинів проти особи і, зокрема, проти життя людини, підтверджується низкою публікацій, для початку у вигляді окремих статей, рецензій, а також виступами на наукових конференціях. Так, у 1966 р. науковець і викладач Харківського юридичного інституту І. Даньшин опублікували рецензію на монографію Е. Побегайла “Умисні вбивства та боротьба з ними”, в якій, на відміну від позиції автора, висловили своє бачення систематизації умисних вбивств за обставин, які обтяжують покарання³⁰. У 1978 р. спільно із професором М. Бажановим В. Сташис опублікував рецензію на монографію О. Кузнецова “Кримінальне право та особистість”³¹. Перша наукова стаття з цього напряму досліджень “Відповідальність за умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання” була надрукована В. Сташисом у 1976 р. у республіканському збірнику наукових праць “Проблеми соціалістичної законності”. Це був перший випуск збірника, заснованого Харківським юридичним інститутом, а тому до розміщення в ньому статей були запрошені провідні науковці України³². Цього ж року науковець спільно з професором М. Бажановим опублікував монографію “Злочини проти особи в КК УРСР та судовій практиці”³³ (варіант подальших найменувань – “Особа – під охороною кримінального закону”). Робота відразу набула попити в Україні як серед науковців, викладачів і студентів, так і серед практичних працівників, а тому надалі витримала ще три видання (1981, 1987, 1996 рр.).

Значну увагу приділяв В. Сташис тлумаченню норм законодавства про кримінальну відповідальність, коментуванню і роз’ясненню його положень. Тут важливо ще раз наголосити, що характерною ознакою його творчості було прагнення зробити свої наукові праці максимально корисними для практичного застосування. У 1969 р. в Україні, після сорокарічної перерви³⁴, було видано науково-практичний коментар до КК УРСР 1960 р. У цьому виданні В. Сташис здійснив коментування положень статей 147–163, що стосувалися господарських злочинів, і статей 187–191 КК, присвячених злочинам проти порядку управління. Коментар до глави 3 “Злочини проти життя, здоров’я, свободи та гідності особи” підготував доцент Л. Сугачов, який із

³⁰ В Сташис, И Даньшин, ‘Рецензия на книгу Побегайло Э. Ф. Умышленные убийства и борьба с ними’ [1966] 11 Советская юстиция 94–95.

³¹ В Сташис, М Бажанов, ‘Рецензия на книгу Кузнецов А. В. Уголовное право и личность’ [1978] 6 Советская юстиция 30–31.

³² В Сташис, ‘Ответственность за умышленное убийство, совершенное в состоянии сильного душевного волнения’ [1976] 1 Проблемы социалистической законности 89.

³³ В Сташис, М Бажанов, *Преступления против личности в УК УССР и судебной практике* (Вища школа 1981).

³⁴ Попередні коментарі до кримінального законодавства УСРР (УСРСР) були видані протягом 1924–1929 рр. Їхні автори, відомі вчені, які працювали в наукових та навчальних закладах Харкова: професори М. Гродзинський, С. Канарський, В. Трахтеров, Г. Волков та ін. Див., наприклад: С Канарский (ред), *Уголовный Кодекс Советских республик. Текст и постановочный комментарий* (3 изд, Госиздат Украины 1928) 588.

1966 р. був першим завідувачем кафедри кримінології і виправно-трудового права Харківського юридичного інституту та мав досвід наукового аналізу норм кримінального законодавства щодо захисту основоположних прав людини. На жаль, у 1972 р. після тяжкої хвороби здібний науковець передчасно пішов із життя. Наступні видання цього коментаря були опубліковані у 1978 і 1985 рр., аналіз норм глави 3 КК 1960 р. був наданий професорами В. Сташисом (статті 93–107) і М. Бажановим (статті 108–131).

У 2001 р. було прийнято КК незалежної України. З огляду на високий науковий потенціал науковців кафедри кримінального права Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, В. Сташис разом із В. Тацієм, який очолив кафедру з 1991 р., ініціювали одночасну підготовку науково-практичних коментарів до нового Кодексу³⁵, а також підручників за навчальною дисципліною “Кримінальне право України”³⁶. Науково-практичні коментарі до КК України 2001 р. за їх відповідальною редакцією вийшли у 2003, 2004, 2006, 2008 рр., а підручники з Загальної та Особливої частин кримінального права України (за їх спільною редакцією із професором М. Бажановим) – у 2001, 2003, 2004, 2007, 2010 рр. Для кожного з цих видань В. Сташис особисто підготував матеріали, пов’язані з аналізом посягань на життя та здоров’я людини, забезпечивши тим самим їх високий теоретичний рівень. Враховуючи велику значущість підготовлених підручників з кримінального права для професійної підготовки кадрів у сфері кримінальної юстиції, у 2006 р. восьмеро викладачів кафедри на чолі з В. Сташисом були відзначені на державному рівні як лауреати Державної премії України в галузі науки і техніки³⁷.

Висновки. Представлені наукові здобутки та власні погляди академіка НАПрН України В. Сташиса свідчать про його глибоку зацікавленість проблемою кримінальної відповідальності за злочини проти особи, що є одним із найважливіших питань кримінального законодавства і кримінально-правової науки. Спільно з академіком НАПрН України М. Бажановим він заклав основи методології дослідження цієї категорії злочинів, а також сформулював концепцію вчення про них. У своїх працях В. Сташис послідовно підкреслював, що людина є найвищою соціальною цінністю, яка має бути всебічно захищена від злочинних посягань. Висновки, пропозиції та рекомендації ученого втілилися не тільки в численних публікаціях, а й були реалізовані в положеннях чинного кримінального законодавства України. Саме тому розділи КК України 2001 р., присвячені відповідальності за злочини проти особи, посідають провідне місце в системі Особливої частини КК³⁸.

³⁵ Див: *Кримінальний кодекс України: наук.-практ. коментар* (В Сташис, В Тацій (ред), Ін Юре 2003) 1193.

³⁶ Див: *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник* (М Бажанов, В Сташис, В Тацій (ред), Юрінком Інтер 2005) 480; *Кримінальне право України: Особлива частина: підручник* (М Бажанов, В Сташис, В Тацій (ред), Юрінком Інтер 2005) 544.

³⁷ Борисов (н 2) 45.

³⁸ В Тацій, ‘Передмова’, у В Сташис, *Вибрані праці* (В Тацій (ред), Право 2015) 7.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Stashis V, Bazhanov M, *Prestupleniya protiv lichnosti v UK USSR i sudebnoj praktike* (Vishha shkola 1981) (in Russian).
2. Zadoia K, *Osnovy yevropeiskoho kryminalnogo prava* (Fenyks 2024) (in Ukrainian).

Edited books

3. Borysov V, Tiutiuhin V, Demydova L (uporiad), *Volodymyr Volodymyrovych Stashis. Do 85-richchia vid dnia narodzhennia ta 60-richchia naukovo-pedahohichnoi i hromadskoi diialnosti* (Pravo 2010) (in Ukrainian).
4. Kanarskij C (red), *Ugolovnyj Kodeks. Tekst i postatejnyj komentarij* (3 izd, Gosizdat Ukrainy 1928) (in Russian).
5. *Kryminalne pravo Ukrainy: Osoblyva chastyna: pidruchnyk* (M Bazhanov, V Stashis, V Tatsiy (red), Yurinkom Inter 2005) (in Ukrainian).
6. *Kryminalne pravo Ukrainy: Zahalna chastyna: pidruchnyk* (M Bazhanov, V Stashis, V Tatsiy (red), Yurinkom Inter 2005) (in Ukrainian).
7. *Kryminalnyi kodeks Ukrainy: nauk.-prakt. komentar* (V Stashis, V Tatsiy (red), In Yure 2003) (in Ukrainian).
8. Tatsiy V, 'Peredmovva', in Stashis V, *Vybrani pratsi* (V Tatsiy (red) Pravo 2015) (in Ukrainian).

Journal articles

9. Borysov V, 'Kryminalnyi kodeks Ukrainy 2001 roku: khroniky pidgotovky ta pryiniattia' [2022] 2 (18) *Visnyk Asotsiatsii kryminalnogo prava Ukrainy* 16 <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2022.18.267491> (in Ukrainian).
10. Stashis V, 'Otvetsvennost za umyshlennoe ubijstvo, sovershennoe v sostoyanii silnogo dushevnoho volneniya' [1976] 1 *Problemy socialisticheskoy zakonnosti* 89 (in Russian).
11. Stashis V, Bazhanov M, 'Recenziya na knigu Kuznecov A. V. Ugolovnoe pravo i lichnost' [1978] 6 *Sovetskaya yusticiya* 30 (in Russian).
12. Stashis V, Danshin I, 'Recenziya na knigu Pobegajlo E. F. Umyshlennye ubijstva i borba s nimi' [1966] 11 *Sovetskaya yusticiya* 94 (in Russian).
13. Sugachev L, 'O prestupleniyah protiv zhizni po novomu Ugolovnomu kodeksu USSR' [1962] 16 *Uchenye zapiski Harkovskogo yuridicheskogo instituta, kafedra ugolovnoho prava i processa, kafedra kriminalistiki* 13 (in Russian).

Conference papers

14. Borysov V, 'Rozv'iazannia pytan vidpovidalnosti za zlochyny proty osoby v pratsiakh akademika V. V. Stashisa', Ponomarenko Yu (red), *Tvorcha spadshchyna profesora V. V. Stashisa v suchasnomu naukovomu dyskursi: Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia* (Pravo 2025) 40–46 (in Ukrainian).

Theses

15. Korolenko M, 'Kvalifikatsiia i klasyfikatsiia umysnykh vbyvstv pry obtiazhuiuchykh obstavynakh' (dys kand yuryd nauk, 2002) (in Ukrainian).
16. Stashis V, 'Borba so spekulyaciej po sovetskomu ugolovnomu pravu' (dis kand yurid nauk, 1954) 357 (in Russian).

Archives

17. Materialy proiektu Kryminalnogo kodeksu Ukrainy 2001 roku. Knyha 1 (Arkhiv Naukovodoslidnogo instytutu vyvchennia problem zlochynnosti imeni akademika V. V. Stashisa NAPrN Ukrainy, Kharkiv) 103 (in Ukrainian).

THE ISSUE OF PROTECTING HUMAN LIFE FROM CRIMINAL ACTS
IN THE WORKS OF ACADEMICIAN VOLODYMYR STASHIS

ABSTRACT. Throughout his career, Academician Volodymyr Stashis conducted consistent research into issues of criminal liability for crimes against human life. His scientific work in this field is of exceptional importance to the theory of criminal law, the improvement of criminal legislation, and its practical application.

This article aims to analyse the scholar's contribution to developing a conceptual vision of criminal offences in this category and trace the stages of forming his scientific ideas and their influence on relevant criminal liability legislation provisions.

The research demonstrates V. Stashis' evolution in focus, from economic crimes during the preparation and defence of his doctoral dissertation, to a comprehensive approach to assessing attacks on human life, resulting from his work on the 1960 draft Criminal Code of the Ukrainian SSR, and subsequent commentary on relevant criminal law provisions.

The connection is traced between the researcher's work on intentional murders under aggravating circumstances and their punishability, and his participation in the state commission that worked on the 1960 draft Criminal Code of the Ukrainian SSR, and in the working group of the Cabinet of Ministers of Ukraine that prepared the 2001 draft of the current Criminal Code of Ukraine. Particular attention is paid to how he formed his position on abolishing the death penalty as an exceptional punishment. Two key factors are identified as having significantly influenced the transformation of the modern view of the death penalty: the initiative of the domestic scientific community and the position of European criminal law, enshrined in a number of regional international legal acts.

It is concluded that V. Stashis's active creative work formed the basis for developing a methodology for investigating crimes against individuals and for creating a teaching concept about them. This, in turn, established the leading position of the relevant norms in the current Criminal Code of Ukraine.

KEYWORDS: criminal law; criminal liability; Volodymyr Stashis; crimes against life; intentional murder; death penalty.